

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.556

ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ THE ECONOMIC EFFECT OF LABOR MIGRATION IN UKRAINE

Бурачек І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування,
Житомирський державний технологічний університет

Грибовський М.М.

магістр,
Житомирський державний технологічний університет

У статті розглянуто питання трудової міграції та її місце в економіці України. Проведено аналіз найбільших грошових потоків та їх подальше використання. Проведено порівняльний аналіз обсягів приватних грошових переказів, прямих іноземних інвестицій та кредитів МВФ у різні періоди.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, міграційні процеси, міграційний рух населення, міграційний приріст населення, приватні грошові перекази, прямі іноземні інвестиції.

В статье рассмотрены вопросы трудовой миграции и ее место в экономике Украины. Проведен анализ крупнейших денежных потоков и их дальнейшее использование. Проведен сравнительный анализ объемов частных денежных переводов, прямых иностранных инвестиций и кредитов МВФ в разные периоды.

Ключевые слова: международная трудовая миграция, миграционные процессы, миграционное движение населения, миграционный прирост населения, частные денежные переводы, прямые иностранные инвестиции, рабочая сила.

The article deals with the issues of labor migration and its place in the economy of Ukraine. The analysis of the largest cash flows and their further use was made. A comparative analysis of volumes of private money transfers, foreign direct investment and IMF loans in different periods has been carried out.

Keywords: international labor migration, migration processes, migration movement of population, migration-based growth of population, private remittances, foreign direct investment, labor force.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Україна вважається однією з найбільших країн – донорів робочої сили в Європі. Великі потоки трудових мігрантів сформувалися в результаті нестабільної політичної та економічної ситуації в країні.

Головною причиною зовнішньої трудової міграції є економічна криза. Неможливість працевлаштування всередині своєї країни примушує людей шукати вигідніші умови. Це стосується людей абсолютно всіх соціальних верств: і безробітних, і фахівців із високим рівнем навичок, що шукають кар'єрного зростання і кращих умов для розвитку.

Можливості працевлаштування на офіційному ринку праці України є незначними, до того ж зайнятість у секторі економіки держави не гарантує добробуту та не забезпечує потреб відтворення робочої сили працюючого.

Окрім соціальних наслідків, результати трудової міграції впливають на економічний складник країни, тому важливо провести аналіз основних напрямів міграції, цілей, економічного ефекту, а також перспектив використання як фінансового інструменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Теоретичні основи дослідження закладено у працях Я. Балана, Ю. Гуменюка, Т. Драгунова, В. Іонцева, Б. Кордана, Б. Кравченка, Л. Лещенка, В. Макара, Н. Проскура, Е. Равенштейна, Л. Рибаківського, А. Хомра, В. Шелюка. Фрагментарно розкрито питання державного регулювання трудової міграції у працях І. Гнибіденка, Д. Крапивенка, О. Піскуна, О. Шибка.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується

означена стаття. Незважаючи на достатньо велику кількість наукових праць, тема міжнародної трудової міграції є актуальною, адже процес міграції свідчить про несприятливі умови в країні, а також сам значною мірою впливає на розвиток країни. На тлі падіння ВВП та зовнішніх інвестицій кошти трудових мігрантів становлять основу валютних надходжень країни. Українська трудова міграція щороку зростає, крім того, із погіршенням економічної ситуації зростають вплив та частка приватних грошових переказів у системі зовнішнього фінансування. Аналіз економічних складників трудової міграції дасть можливість зрозуміти її вплив на економіку та виявити її наслідки для України.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою дослідження є аналіз динаміки зовнішньої міграції залежно від соціально-економічної ситуації, визначення частки валютних надходжень трудових мігрантів в економіці України, а також дослідження перспектив трудової міграції з погляду фінансового інструменту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Явище трудової міграції притаманне всім країнам, масштаби залежать від стабільності соціально-економічної ситуації. Л. Гальків зазначив, що «не існує держави, яка б на різних етапах свого розвитку тією чи іншою мірою не була задіяна у світових міграційних процесах» [1].

Досліджуючи міграцію, слід передусім розрізнити дві її основні форми: стаціонарну міграцію, що пов'язана зі зміною місця проживання і реєструється державною статистикою, та трудову міграцію – тимчасові поїздки на роботу за межі свого населеного пункту без зміни місця проживання.

Під трудовою міграцією слід розуміти переміщення у просторі, що здійснюються індивідами

для підвищення рівня життя на основі більш вигідного використання власної робочої сили без зміни постійного місця проживання [2].

Відповідно до Закону України «Про зовнішню трудову міграцію», трудова міграція – це переміщення громадян України, пов'язане з перетинанням державного кордону для здійснення оплачуваної діяльності в державі перебування [3].

Перший сплеск трудової міграції в Україні припав на 2009–2010 рр. [4]. Причиною була світова економічна криза. Наступна хвиля міграції відбулася 2014 р. з початком української політичної кризи, воєнних дій на сході, у результаті чого ВВП країни впав на 6,8% (рис. 1).

Аналізуючи графік, помітно ріст ВВП у 2005–2008 та 2010–2013 рр., а також два кризових періоди: 2008–2009 та 2014–2016 рр. Конфлікт в індустріальному регіоні країни призвів до суттєвого скорочення промислового виробництва, зростання видатків бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури [6, с. 16].

За даними ООН, станом на 2015 р. чисельність мігрантів становила 4 834,9 тис. осіб (табл. 1), що становить 11% від загальної чисельності населення [5].

Динаміка міжнародних мігрантів населення України є нестабільною. Так, якщо в 2000 році їх кількість сягала 5,53 млн. осіб, то в 2005 р. вона зросла до 6,83 млн. осіб, але до 2010 р. зменшилася до 4,83 млн. осіб.

Працюють українські трудові мігранти переважно на будівництві (майже 50%), у сільському господарстві (11%), на виробництві (12%), на транспорті та у сфері комунікацій (5%), у торгівлі (5%), у готельному, ресторанному або туристичному бізнесі (5%), у галузі охорони здоров'я (2%), надають побутові послуги (8%) [6].

Одним із позитивних наслідків трудової міграції є надходження в країну готівкових коштів (табл. 2). Понад 5,4 млрд. дол. США надійшло

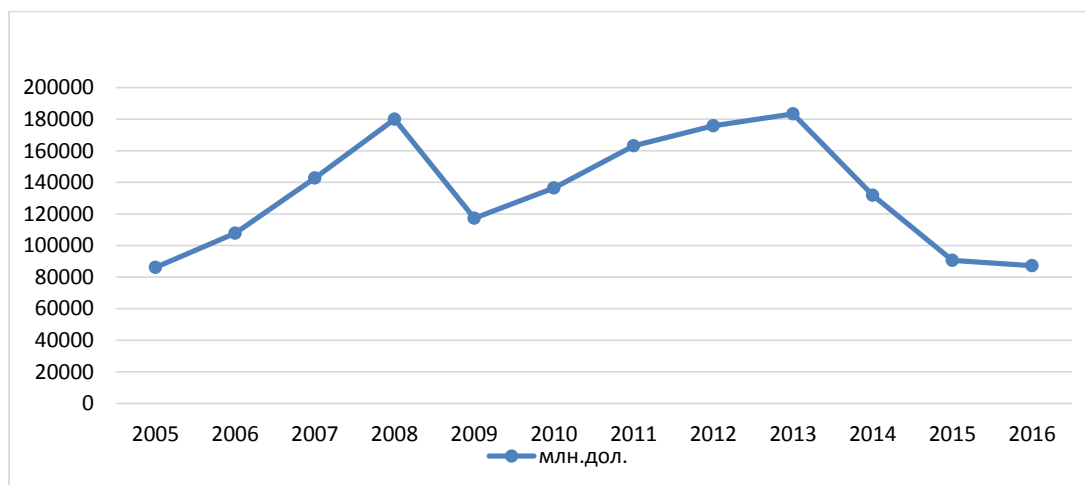

Рис. 1. Динаміка ВВП України за 2005–2016 рр., млн. дол. США

Джерело: складено за [5]

в Україну від трудових мігрантів у 2016 р. [7]. Це на 5,3% більше, ніж 2015 р. Ця сума порівняна з 20% доходів держбюджету минулого року і становить 7% ВВП.

Найбільший потік валюти надходить із Росії. Хоча за рік він істотно зменшився – майже на 200 млн. дол. США. На другому місці за перека-

зами – США – 600 млн. дол. США, що на 16,9% більше, ніж рік тому. Найвищий приріст у відсотках – з Італії (+19,4% за рік), а в цілому на країни Європи припадає 66% обсягу офіційних валютних переказів [8].

Для оцінки ролі трудової міграції в економіці було запропоновано порівняння сум приватних

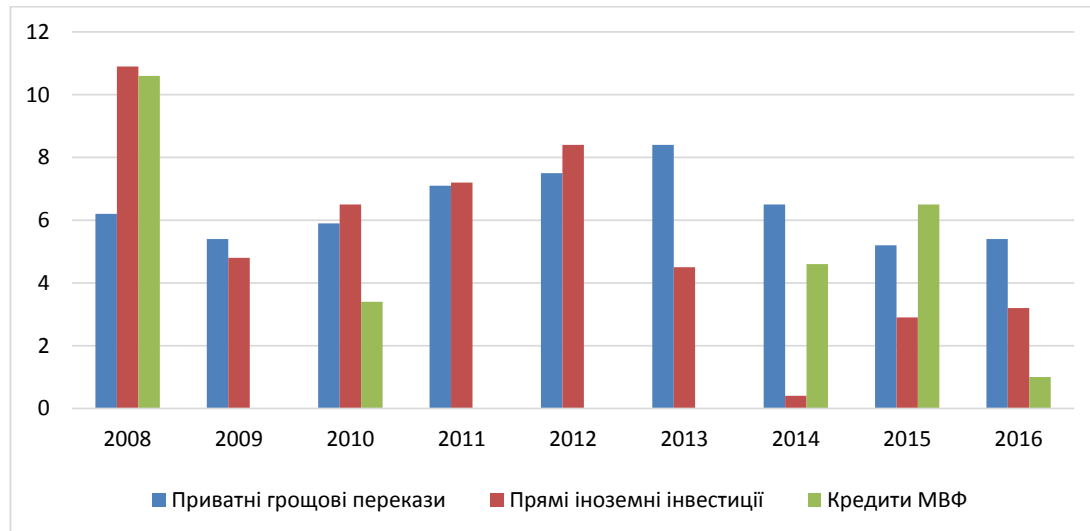

Рис. 2. Порівняльний аналіз обсягів приватних грошових переказів, прямих іноземних інвестицій та кредитів МВФ за 2008–2016 рр., млрд. дол. США

Джерело: складено за [7; 9]

Таблиця 1

Динаміка абсолютних і відносних показників кількості трудових мігрантів в Україні

Показник	Рік				
	2000	2005	2010	2013	2015
Кількість міжнародних мігрантів, млн. осіб	5,53	6,83	5,26	5,15	4,83
Частка мігрантів у загальній кількості населення, %	11,0	14,7	11,6	11,4	11,0
Чисельність населення, млн. осіб	49,4	47,3	45,9	45,5	42,9

Джерело: складено за [5; 6]

Таблиця 2

Структура потоків приватних грошових переказів в Україну за 2015–2016 рр., млн. дол. США

Приватні грошові перекази в Україну	Рік		Приріст, %
	2015	2016	
Всього (офіційно)	4190	4400	5,0
Всього (з урахуванням неофіційних каналів)	5154	5400	5,3
Росія	1066	900	-15,6
США	513	600	16,9
Німеччина	266	300	12,7
Великобританія	260	280	8,9
Кіпр	240	250	4,2
Італія	170	200	19,4
Греція	185	180	-2,6
Інші	1423	1600	12,4

Джерело: складено за [8]

грошових переказів в Україну, прямих інвестицій та міжнародної допомоги за 2008–2016 рр. (рис. 2).

Спостерігається падіння інвестицій у 2009 р. порівняно з минулим роком як наслідок світової економічної кризи. У період 2010–2012 рр. відбулося зростання з 4,8 до 8,4 млрд. дол. США. У 2013 р. відбулося друге падіння прямих іноземних інвестицій у результаті напруженої політичної ситуації, які досягли найгірших показників 0,4 млрд. дол. США в 2014 р. Обсяги прямого іноземного інвестування залежать від політичної та економічної ситуації та гостро реагують на кризові явища.

Іншою формою фінансування є кредити. Для порівняльного аналізу було обрано Міжнародний валютний фонд, який є найбільшим кредитором України [10]. На графіку помітно, що кредити не є постійною формою фінансування і використовуються для стабілізації економіки та проведення реформ.

Проведений аналіз підтверджує відносну стабільність приватних грошових переказів як джерела фінансування економіки країни. Найбільше приватних переказів було здійснено в 2013 р. – 8,4 млрд. дол. США. Найнижчий показник у 2015 р. – 5,2 млрд. дол. США.

Якщо порівнювати суми грошових надходжень за 2008–2016 рр., лідируючими показниками є приватні перекази переважно трудових мігрантів – 57,6 млрд. дол. США, іноземних інвестицій одержано 48,8 млрд. дол. США, що на 15% менше. Кредитних коштів від МВФ одержано 26,1 млрд. дол. США, на 55% менше приватних грошових переказів (табл. 3).

Різниця між найкращим та найгіршим роками показників приватних грошових переказів становить 38%, наприклад різниця між аналогічними показниками приватних іноземних інвестицій (2008 р. – 10,9 млрд. дол. США та 2014 р. – 0,4 млрд. дол. США) становить 96%. Даний факт підтверджує вищу сталість приватних грошових переказів порівняно з прямими іноземними інвестиціями.

Для подальшого аналізу було обрано 2008 та 2014 рр., дані періоди цікаві діаметральними показниками. У 2008 р. прямі іноземні інвестиції перевищували приватні перекази на 4,7 млрд. дол. США (43%), проте в 2014 р.

основу зовнішніх надходжень становили приватні грошові перекази, які перевищували прямі іноземні інвестиції на суму 6,1 млрд. дол. США (93%). Дані факти підтверджують вищу надійність приватних грошових переказів порівняно з прямими іноземними інвестиціями. Тобто приватні грошові перекази менш чутливі до локальних кризових явищ в Україні, переважна більшість коштів надходить від трудових мігрантів на постійній основі для забезпечення своїх родин. За даними Міжнародної організації з міграції, опитування трудових мігрантів показало, що грошові перекази мігрантів переважно спрямовуються на заощадження (рис. 3).

За результатами опитування МОМ можна зробити висновки, що більше 50% готівки потрапляє на внутрішній ринок країни і це дає позитивний економічний ефект. Проте помітні негативні тенденції до заощадження коштів та низький відсоток інвестицій у бізнес та акції, тому є актуальним в Україні створення сприятливих умов для заснування та ведення бізнесу, що дасть змогу вивести кошти із заощаджень та сприятиме створенню робочих місць та збільшенню ВВП.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В Україні приватні грошові перекази трудових мігрантів варто розглядати як вагомий внесок в економіку, адже вони відіграють важливу роль у фінансовій системі держави, що дає змогу стабілізувати платіжний баланс України і зменшити залежність від міжнародних організацій.

Українська трудова міграція щороку зростає, крім того, із погіршенням економічної ситуації зростають вплив та частка приватних грошових переказів у системі зовнішнього фінансування. Проведений аналіз економічних складників трудової міграції дав змогу виявити її вплив на економіку.

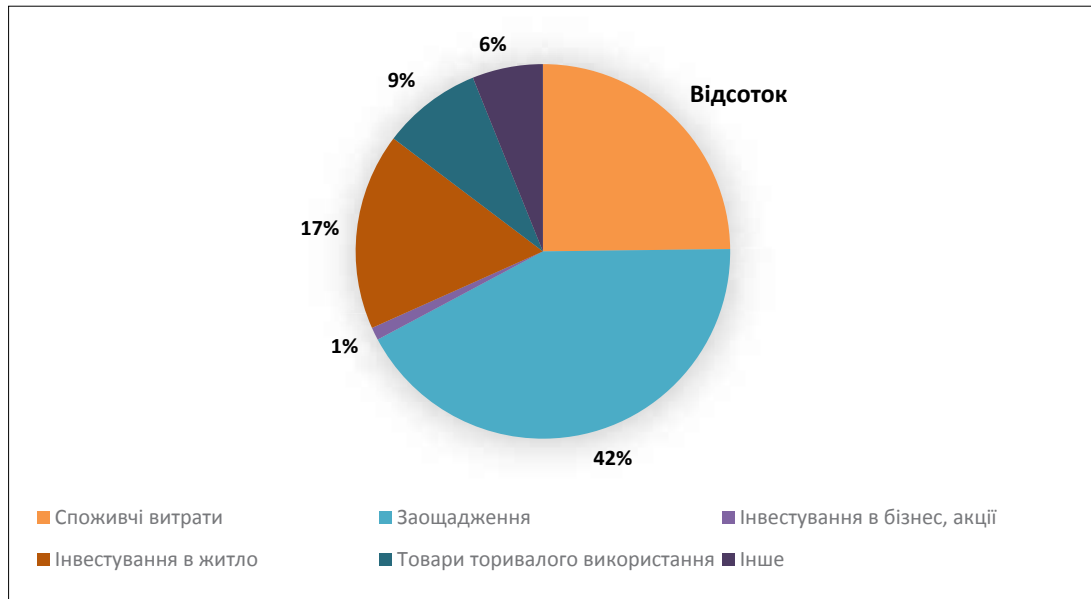
Для оцінки ролі трудової міграції в економіці було запропоновано порівняння сум приватних грошових переказів в Україну, прямих інвестицій та міжнародної допомоги за 2008–2016 рр. Виявлено меншу чутливість приватних грошових переказів до локальних кризових явищ в Україні. Виявлені факти підтверджують більшу надійність приватних грошових переказів порівняно з прямими іноземними інвестиціями.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз обсягів приватних грошових переказів, прямих іноземних інвестицій та кредитів МВФ за 2008–2016 рр., млрд. дол. США

Показник	Рік									Сума
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Приватні грошові перекази	6,2	5,4	5,9	7,1	7,5	8,4	6,5	5,2	5,4	57,6
Прямі іноземні інвестиції	10,9	4,8	6,5	7,2	8,4	4,5	0,4	2,9	3,2	48,8
Кредити МВФ	10,6	-	3,4	-	-	-	4,6	6,5	1,0	26,1

Джерело: складено за [7; 9]

Рис. 3. Цілі використання приватних грошових переказів в Україні
Джерело: складено за [11]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гальків Л.І. Статистичне оцінювання міграційних процесів в Україні у контексті втрат людського капіталу / Л.І. Гальків // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20(5). – С. 124–131.
2. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 233 с.
3. Про зовнішню трудову міграцію : Закон України від 05 листопада 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 49–50. – С. 463.
4. Черкаль Н. Про грошові та трудові міграції / Н. Черкаль // Ера Медіа. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eramedia.com.ua/article/237288dva_byudjeti_vd_zarobtchan_vs_ofshori_olgarhv_radoera_pro_gros/
5. Державна служба статистики України. Демографічна та соціальна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Бондар Є. Сучасні проблеми економічного розвитку України / Є. Бондар // Молода наука-2016. – 2016. – № 4. – С. 16.
7. Офіційні статистичні матеріали Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : bank.gov.ua
8. Панченко О. Як і звідки заробітчани передають гроші в Україну / О. Панченко // [finance.ua](http://news.finance.ua/ua/news/-/399794/yak-i-zvidky-zarobitchany-peredayut-groshi-v-ukrayinu). – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/399794/yak-i-zvidky-zarobitchany-peredayut-groshi-v-ukrayinu>.
9. Department of Economic and Social Affairs // International Migration Report. – 2015. – № 375. – С. 7.
10. Миськів Г. Кредити міжнародних фінансових організацій / Г. Миськів // Фінансовий простір. – 2015. – № 2. – С. 49–54.
11. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні // Міграція як чинник розвитку економіки України. – Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. – 2016. – С. 58.